

NYE VERKTØY I KAMPEN FOR TRUET NATUR

En introduksjon til naturmangfoldloven
og plan- og bygningsloven

SLUKK BRANNEN I LIVETS BIBLIOTEK!

☒ De siste femti årene har vi mennesker ødelagt mer av naturrikdommen enn det som ble ødelagt fra tidenes morgen og frem til 1960-tallet. Livets bibliotek står i brann.

Å miste natur, handler ikke bare om å miste vakre blomster, storslåtte turområder og flotte dyr. Det er verre. Vi risikerer å miste goder vi i dag tar for gitt - rent vann, ren luft, ren jord som kan gi oss trygg matproduksjon, planter som kan brukes til medisiner og materialer som gir oss husly. Tjenester naturen gir oss – helt gratis. For å kunne gi oss disse godene, må det være et mangfold i naturen.

Og det er ingen angrefrist. Den naturen vi ødelegger, de plantene eller dyrene som dør ut, blir borte for alltid. Vi får ikke noe fullstendig puslespill om vi har kastet noen av brikkene. Og slik er det. Hver sommerfugl, hver mosetype, gaupa og fjellreven – de hører med. Å ta vare på naturrikdommen er et ansvar vi har i verden. Vi kan ikke kjøpe oss fri eller få noen andre til å gjøre jobben for oss. Brasil må ta vare på sin regnskog, sin unike natur – og det er bare vi som kan ta vare på norsk natur.

Vi vet hva som skal til. For å ta vare på naturen, må vi slutte å bygge den ned. Vi må gi beskyttelse til de verdifulle områdene. Vi må sørge for at høstingen ikke går utover reproduksjonen. Da finanskrisen var et faktum og de økonomiske tapene overgikk hverandre ble det vist handlekraft over natta fra våre statsledere. Milliardene trillet ut av statskassene for å berge økonomien. Men den stille ”finanskrise” som skjer hver dag når arter utrykkes og gratis tjenester fra naturen trues, den som vil gi oss en uheldelig bakrus og gigantiske økonomiske tap, må møtes med den samme handlekraft.

Norges nye lov om naturmangfold som kom i fjor, etter grundige forberedelser og harde politiske drakamper, er en milepæl for rettighetene til ville dyr, planter og økosystem i Norge. Nå er det opp til oss alle å bruke den.

Lars Haltbrekken, leder i Norges Naturvernforbund

Ansvarlig redaktør:

Arnodd Håpnes, fagleder naturmangfold i
Norges Naturvernforbund,
ah@naturvern.no

Erik Brenna, fagrådgiver naturmangfold i
Norges Naturvernforbund
eb@naturvern.no

Forfattere:

Per-Erik Schulze, fagrådgiver marint naturvern og
miljøgifter i Norges Naturvernforbund
pes@naturvern.no

Tor Bjarne Christensen, journalist i Natur & miljø,
Norges Naturvernforbund
tbc@naturvern.no

Forside: Geiranger. Foto: Victor Pelaez/Istockphoto

Siste side: Gubbeskjegg. Foto: Arnodd Håpnes

Utgitt av:

Norges Naturvernforbund, Grensen 9B, 0159 Oslo
Telefon: +47 23 10 96 10 / E-post: naturvern@naturvern.no
www.naturvernforbundet.no
ISBN: 978-82-7478-282-2
ISSN: 0807-0946
Oslo, mai 2010

2010 Naturmangfoldåret

**Norges
Naturvernforbund**
Friends of the Earth Norway

– Det er grunnleggende feil ved vår økonomiske modell som gjør at tap av naturkapital ikke synes i regnskapene. Dette systemet skaper insentiver for å ødelegge i stedet for å verne.

Pavan Sukhdev, økonom

INNHold

DEL 1 A) VERDT Å TA VARE PÅ	5
Økosystemer og økosystemtjenester	7
Naturmangfoldets verdi	8
Nasjonal rødliste	9
Trusler mot naturmangfoldet i Norge	10
Stans tapet av naturmangfold	11
DEL 1 B) POLITIKK	12
2010 - mangfoldets år	12
Naturvernforbundets krav	12
DEL 2 A) NATURMANGFOLDLOVEN	14
Ny lov - nye verktøy	14
Hva er nytt?	14
Grunnmuren	15
Prioriterte arter og artsforvaltning	19
Fremmede organismer	20
Områdevern	21
Utvalgte naturtyper	23
DEL 2 B) PLAN- OG BYGNINGSLOVEN	24
Ny plan- og bygningslov	24
Slik redder du truet natur	26
Vern på 1, 2, 3, ... 4, 5	27
Så jeg en sjelden art?	28
DEL 3 EKSEMPLER OG OPPGAVER	30
A) Småkraftverk i liten foss i vakker fjord	31
B) Skiløype og vei i verdifulle naturtyper	32
C) En sjelden moseart er funnet og truet	33
D) Oppdrettsanlegg i laksefjord	34
E) Turtrasé og lavvobase for turer i nasjonalpark	35
F) Bruk av helikopter og sjøfly ved fuglereservat	36
G) Utfylling og bygging i område i strandsonen	37
H) Boliger og friluftsliv ved utvalgte naturtyper	39

VERDT Å TA VARE PÅ

☒ Det pulserer i tareskogene, kravler i død ved, og det feier lydløst over snaufjellet. Det lever i store havdyp, i dype skoger, på åpne vidder. Finjusterte nettverk av liv, mer pålitelige og avanserte enn de fineste klokker. Det er liv over alt, og alt som lever er uløselig knyttet sammen i økosystemer, like mangfoldige og forskjellige som norske lokalsamfunn.

Naturens mangfold er nærmest ubegrenset. I Norge er det registrert over 38.500 ulike arter. Planter, pattedyr, alger, fisker, insekter, fugler og lav i former, farger og med navn som du neppe ville ha gjettest deg til. Absintsuger, sumphodenål, kystgaffel, hårpiggkrans, gryntjafs, vannrøver og larvedreper. Kanskje har vi så mange som 60.000 forskjellige arter i Norge, og alle er de tilpasset den naturen de lever i.

Men nå står livet i fare – og det er vi mennesker som truer det. Vi er nå vitne til den største masseutryddelsen av arter siden dinosaurerne døde ut. I Norge er mange arter allerede utdødd

og enda flere står på randen av utryddelse. En rekke naturtyper er så sjeldne at vi er i ferd med å miste dem.

2010 er Det internasjonale naturmangfoldåret. Innen 2010 skulle utryddelsen av arter stanse. Sammen med en rekke andre land har Norge lovet å stanse tapet av arter innen 2010. Likevel hugges det fortsatt i norske artsrike gammelskoger. Hvert år fanges det tonnevis av rødlistede fiskeslag. Rømming fra oppdrettsanlegg fortsetter å true villfisk. Sårbar kyst- og fjellnatur må vike for hyttebyer, hoteller, veier og kraftlinjer. Utbyggingen av kraftverk i sårbar vassdragsnatur er ikke over.

Naturvernforbundet har kjempet for norsk natur i snart hundre år. Gjennom kampanjen "Verdt å ta vare på" gjør vi alt for å gjøre 2010 til et vendepunkt. Og nå har vi fått et nytt våpen i kampen mot utryddelsen. Naturmangfoldloven. Den inneholder en rekke nye bestemmelser som kan føre til et regimeskifte i måten vi behandler naturen. Når loven nå skal tas i bruk, har miljøbevegelsen en viktig rolle i å tale naturens sak mot mange ulike sektorinteresser.

Reine, Loføten. Foto: Arnodd Håpnes

Bie og blomst. Foto: Rodho/istockphoto

ØKOSYSTEMER OG ØKOSYSTEMTJENESTER

☒ Det er lett å glemme at vi mennesker er en del av naturen. Selv om vi stort sett henter forsyninger i butikken, er vi like avhengig av velfungerende natur som villrein er av lav og som myrhauk trenger lemen. Flytter vi på en brikke i naturen, påvirker vi de andre, og til slutt oss selv.

Derfor trenger vi robuste og velfungerende økosystemer. Men hva er egentlig et økosystem? Økosystemene er summen av artenes samliv. Et økosystem er ganske enkelt et område i naturen hvor planter og dyr lever i samfunn med hverandre. I et sunt økosystem er det god balanse mellom dem som spiser og dem som blir spist, og det finnes en gjensidig avhengighet artene imellom. Gammelskoger, myrer, vassdrag, dammer, taeskooger og korallrev er noen av Norges viktigste økosystemer.

Dyr, planter, insekter, sopper og lav – alt som lever har roller i økosystemene, nesten som skuespillere i en film. Skal økosystemene fungere, må alle spille rollen sin. Nå dukker ikke lenger alle skuespillerne opp på settet – og filmen ser ut til å kunne bli ganske dårlig.

Et eksempel er de store rovdyrene. Bjørn, ulv, jerv og gaupe begrenser bestandene av hjortedyr. Selv om det fortsatt finnes rovdyr i enkelte områder, spiller de samlet sett bare en birolle i norsk natur. Det har ført til at osp, selje og rogn etter hvert blitt svært sjeldne, fordi kunstig høye hjortedyrbestander beiter dem ned. Det går ut over insekter, sopp, lav og fugler, som har disse trærne som levested. Gode rovdyrbestander er nødvendig for en sunn og mangfoldig natur.

Korallrev og taeskooger er uerstattelige og livsviktige for livet i havet. Skogene og revene er oppvekstområder for myriader av småfisk og an-

dre marine arter. Stortare og sjøtrær kan alene huse flere hundre skapninger. Hele 30-50 prosent av korallrevene våre er skadd eller ødelagte. I Oslofjorden, på sørlandskysten og i Finnmark er 90 prosent av taeskoogene borte.

Et ord du like godt kan lære deg først som sist er økosystemtjenester. Naturen gjør oss nemlig store tjenester, så store at vi sjelden tenker over det. Alle vet at vi ikke kan klare oss uten rent vann, ren luft og mat. Men hvor kommer det fra? Naturligvis fra økosystemene. Det er tjenester økosystemene gir oss, helt gratis. Man kan si at tjenestene er en følge av at økosystemene fungerer som de skal. Hav i balanse kan forsyne hele folkegrupper med sunn sjømat. Økosystemene gir oss også bygningsmaterialer, medisiner, klær, rekreasjon og beskyttelse mot flom og uvær. Det er ressurser som fornyer seg selv, generasjon etter generasjon. Hvis vi ikke skader økosystemene, vil de fortsette å gjøre gratistjenester for oss så lenge solen brenner på himmelen.

Bier er blant økosystemenes nyttigste tjenere. Deres viktigste rolle er å pollinere blomster i bytte mot pollen som de forvandler til honning. Uten dem, ville det hverken vært blåbær i sørvendte solhellinger eller tyttebær i tørre furumoer. Vi ville ikke hatt epler, paprika eller mais. Konsekvensene ville vært enorme. Den dårlige nyheten er at moderniseringen av landbruket gjør livet vanskeligere for biene. 15 biearter regnes nå som utryddet fra norsk natur, og det har skjedd i løpet av de siste årene.

Når vi bygger ut, beskatter naturen og former landskap etter våre behov påvirker vi økosystemene. Og når økosystemene påvirkes, risikerer vi endringer i økosystemtjenestene. Pollinering er en tjeneste som folk til alle tider har tatt som en selvfølge. Dessverre er det først når man står i fare for å miste den at man skjønner verdien.

NATURMANGFOLDETS VERDI

☒ Kan alt omregnes i penger? Kan man bestemme naturens verdi i kroner og øre? Neppe! Men man kan regne på hvilken verdi sunne økosystemer og økosystemtjenestene har for oss mennesker.

Økonomen Nicholas Stern vekket mange med sin rapport om hva klimaendringene vil koste. Rapporten har vært en viktig drivkraft i å bygge forståelse for at utslippene av klimagasser må kuttes. Nå leder økonomen Pavan Sukhdev en internasjonal studie av verdien til verdens økosystemer. Sukhdev og hans team har regnet på hva tap av arter koster oss. Det har resultert i rapporten "The Economics of Ecosystems and Biodiversity" (TEEB), som viser at prisen for å fortsette utryddelsen vil bli formidabel. Vern av økosystemer er derimot svært god butikk.

Ifølge deres beregninger taper verden naturkapital til en verdi av 1.300 til 3.100 milliarder euro (11.000 til 25.000 milliarder kroner) årlig. Tal-

lene gjelder bare økosystemer på land, i hovedsak avskoging. I tillegg kommer tap som følge av ødelagte marine økosystemer.

– Det er grunnleggende feil og mangler ved vår økonomiske modell som gjør at tap av naturkapital ikke synes i regnskapene. Den tar ikke hensyn til kollektive interesser, bare individuelle. Den anerkjenner ikke naturens verdi som leverandør av tjenester. Og den foretrekker mer framfor bedre, ved at vi måler framgang i BNP-vekst. Dette systemet skaper insentiver for å ødelegge i stedet for å verne, uttalte Sukhdev til NTB i begynnelsen av 2010.

I Norge er det regnet lite på hvor mye av denne naturkapitalen som går tapt. Forskere ved Norsk institutt for vannforskning (NIVA) har antydnet at Norge trolig taper milliarder årlig på grunn av den pågående ødeleggelsen av tareskogene. Hva hogst av artsrike gammelskoger, utbygginger i sårbare strandområder og effektivisering av jordbruket har kostet i tapt naturkapital, er det ingen som vet.

Hagnesvassdraget, Vestfold. Foto: Øystein Engen

NASJONAL RØDLISTE

☒ Rødlisten er norsk utryddelses-historie i konsentrert form. Den er en oversikt over planter og dyr som er utdødd eller trues av menneskelig påvirkning og klimaendringer. Rødlisten er en publikasjon vi helst ville vært foruten, men så lenge den finnes er den et svært nyttig verktøy.

Rødlisten utgis av Artsdatabanken og vil heretter komme med fem års mellomrom. Den forrige kom ut i 2006. Høsten 2010 kommer en ny og oppdatert versjon. Til rødlisten fra 2006 ble vel 18 500 arter vurdert. Hele 3886 av dem havnet på rødlisten. Det betyr at hver femte art som er vurdert er rødlistet. Over tusen av dem er kritisk eller sterkt truet. Mange av dem er velkjente, med en ufravikelig plass i norsk natur, kultur og historie: bjørn, fjellrev, kysttorsk, ål, lomvi og hubro. De trenger umiddelbar hjelp, både gjennom konkrete tiltak og ved å sikre leveområdene deres.

Nå finnes det mange arter som ikke er vurdert. Cirka 40 000 arter er registrert i Norge, og man regner med at det finnes ytterligere 20 000 som ennå ikke er kartlagt. Det er rimelig å anta at mange av dem hører hjemme på rødlisten. Det reelle antall truede arter i Norge er derfor trolig langt høyere enn hva dagens tall viser.

Artene sorteres etter hvor stor fare det er for at de skal dø ut. De som er verst stilt er kritisk truede. Deretter følger sterk truede og sårbare arter. Rødlisten har også kategorier for nær truede arter og arter med datamangel. I tillegg kommer artene som allerede er regionalt utdødd.

Bak plasseringen i kategoriene ligger en vurdering av sannsynligheten for at artene skal dø ut. Kritisk truede arter har 50 prosents sannsynlighet for å dø ut innen 3 generasjoner. Det regnes

som en ekstremt høy risiko. Sterkt truede arter har 20 prosents sannsynlighet for å dø ut innen 3 generasjoner, noe som regnes som en svært høy risiko. Sårbare arter har 10 prosents sannsynlighet for utdøing innen 100 år, hvilket er en høy risiko. Nær truede arter nærmer seg en av de tre foregående kategoriene. Datamangel brukes når man ikke kan vurdere arten på grunn av manglende informasjon, men det vurderes som meget sannsynlig at arten ville havnet på rødlisten om man hadde mer informasjon om den.

I 2010 kommer også historiens første nasjonale rødliste for naturtyper. Man kan godt kalle det en rødliste for økosystemer. Den vil fortelle oss tilstanden til økosystemene, hvordan de blir påvirket og hva som påvirker dem. Det vil gi oss et bilde av i hvilken grad de er i stand til å levere økosystemtjenestene sine.

Rødlisten for arter er digitalt tilgjengelig på Artsdatabankens nettside (www.artsdatabanken.no) under navnet Rødlistebasen. Vi anbefaler alle å bruke de store mengdene med informasjon som ligger der.

Artsdatabanken byr også på noen andre nyttige verktøy, som det er vel verdt å utforske. Tjenesten Artskart gir deg muligheten til å finne hvilke truede arter som er observert i det området du arbeider med. Man får også oversikt over fremmede arter i det samme området. Man får blant annet informasjon om hvor, når og av hvem arten er observert.

Artsdatabanken har også en database for naturtyper i Norge, Naturtypebasen. Den gir informasjon om inndelingen av norsk natur i ulike typer natur og vil bli svært nyttig for den som skal arbeide med naturmangfoldlovens bestemmelser om utvalgte naturtyper. Her er de ulike naturtypene utfyllende beskrevet.

TRUSLER MOT NATURMANGFOLDET I NORGE

☒ Utryddelsen av arter skjer tusen ganger raskere enn naturlig. Menneskets forbruk av natur øker, og vi påfører naturen stadig større belastning.

Naturen står ikke stille. Den er en prosess i stadig utvikling. Arter kommer og går, økosystemer forandres. Noen dør ut, andre brer seg ut over store områder. Livet kjennetegnes av sin evne til å tilpasse seg, og jordas klokke går langsomt. Menneskenes ødeleggelse av natur skjer imidlertid raskt. Naturen trues blant annet av:

- Arealforbruk og oppsplitting av leveområder
- Forurensning og miljøgifter
- Menneskeskapte klimaendringer
- Overbeskatning
- Fremmede arter

Et kjapt søk i Rødlistebasen gir oss et bilde av hvor skoen trykker. Arealpåvirkninger er den viktigste årsaken til at naturmangfoldet er truet. 85 prosent av rødlisteartene står på rødlisten som følge av måten vi påvirker områdene. Landbruket må ta en stor del av ansvaret. Hele 70 prosent av rødlisteartene trues av arealpåvirkninger i skogen og/eller jordbruket. Til sammenligning er 12,5 prosent truet av kjemisk påvirkning. Foreløpig er bare 5 prosent truet av klimaendringer, et tall man forventer vil stige dramatisk mot slutten av dette århundret.

Skoger er biologiske skattkammer. Det er mye skog i Norge, men det er ikke stort igjen av de biologisk rike gammelskogene. Mange steder er dessuten de naturlige treslagene byttet ut med fremmede og utenlandske trær. Den moderne skogsdriften har sendt planter og dyr i hopetall over på rødlisten og gjort dem utrydningstruede. Fortsatt står mange av Norges mest artsrike skoger uten vern, og det hogges fremdeles i skoger

med nasjonale og internasjonale verneverdier. Regjeringen gir til og med tilskudd til hogst av gammelskog i ulendt terreng. Over 40 prosent av rødlisteartene trues som følge av arealpåvirkninger i skogen.

De siste hundre årene har norske gårdbrukere tatt i bruk nye metoder, store maskiner og kjemiske stoffer. Større deler av arealet er utnyttet, på bekostning av artene som trives i små øyer mellom åkrene. Slåtteeenger, som tidligere sydet av liv, er erstattet med ensartet forproduksjon. Kulturlandskap, som tidligere ble skjøttet, gror igjen. Cirka 37 prosent av artene på rødlisten er truet av arealpåvirkninger i jordbrukslandskap.

Moderniseringen av Norge begrenser seg imidlertid ikke til landbruket. Vassdrag er demmet opp, fosser er lagt i rør, elvedeltaer er bygget ut, bukter mudret opp og omgjort til havner. Veier og kraftlinjer snitter opp landet på kryss og tvers. Hytter og hus krever stadig mer av sårbare kyst- og fjellområder, og store områder, både i havet og på land, er påvirket av olje- og gassvirksomhet. 18 prosent av rødlisteartene er truet av arealpåvirkninger utenom skog- og jordbruket.

Disse næringene har satt dype økologiske fotavtrykk og utgjør en stor trussel mot naturmangfoldet i Norge:

- Skog- og jordbruket
- Olje- og gassnæringen
- Kraftbransjen
- Fiskeri- og oppdrettsnæring

Skal man gjøre noe for å stanse tapet arter vil det være en god idé å begynne der. Likeså naturlig er det å se på den offentlige arealforvaltningen, gjerne på kommunenivå. Her settes rammene for en stor del av den aktiviteten som truer naturmangfoldet i Norge. Bit for bit nedbygging av sårbar natur er blant de største miljøtruslene mot naturmangfoldet i Norge.

STANS TAPET!

☒ Naturvernforbundets løsning

1. Naturmangfold må komme først!

Storting, regjering og kommunestyre må få ansvar for å legge mest vekt naturhensyn når beslutninger med konsekvenser for naturmangfoldet skal tas. Man må være spesielt oppmerksom på den samlede belastningen sårbar natur utsettes for og forhindre bit for bit-nedbyggingen som truer mangfoldet.

2. Mer vern og mer skjøtsel

Minst 10 prosent av den produktive skogen må vernes på lang sikt. På kort sikt må minst 4,6 prosent vernes for å sikre den mest akutte delen av vårt arts mangfold. Vi krever også skjøtelsesplaner for alle verneområder.

3. Beskytt naturtyper og arter!

Naturtyper som er sjeldne eller har stor betydning for mangfoldet må få status som utvalgte naturtyper. Elvedelta, våtmarker, kulturlandskap og en rekke sjeldne skogtyper må beskyttes. Det må også utvikles forvaltningsplaner for prioriterte arter, inkludert tiltak for å styrke bestandene.

4. Alle kommuner må ha kompetanse!

Arealbruk er en av de viktigste truslene mot biologisk mangfold, og mye styres av kommunene. Artskartlegging og overvåking av norsk natur er svært mangelfull, og det mangler miljøkompetanse i de fleste kommuner. Denne kompetansen må styrkes!

5. Fremmede arter må fjernes

Fremmede arter sprer seg i rekordfart og gjør stor skade. Ingen skal kunne innføre eller utsette nye arter som ikke finnes naturlig i Norge. Det må også være forurensers plikt å aktivt fjerne arter som utgjør en direkte trussel mot norsk natur.

6. Den som ødelegger må betale!

Skog- og jordbruket, olje- og gassbransjen, kraftbransjen og fiskeri- og oppdrettsnæringen tjener store penger på aktiviteter som direkte påvirker store deler av norsk natur. Hvis disse næringene ikke tar større hensyn til naturen, kan vi ikke stanse utryddelsen av arter i Norge.

2010 - MANGFOLDETS ÅR

☒ 2010 er FNs internasjonale naturmangfoldår. En lang rekke land har skrevet under på at de skal stanse utryddelsen av arter innen i år. Så langt har ingen holdt det de har lovet. I år skal nye løfter inngås.

2010-målet ble først vedtatt på FNs Verdenskonferanse om bærekraftig utvikling i Johannesburg i 2002. Der ble medlemslandene enige om "Å oppnå en betydelig reduksjon av tapet av naturens mangfold innen år 2010". Året etter fulgte EU opp, og hevet listen noen hakk over FNs ambisjoner. På ministerkonferansen i Kiev i 2003 ble EU-landene enige om å «stanse tapet av biologisk mangfold innen 2010».

Også norske myndigheter har forpliktet seg til 2010-målet. Bondevikregjeringen var den første til å fastsette dette målet for Norge, og de rødgrønne videreførte målet i sin Soria Moria-erklæring. I oktober i år skal det inngås nye løfter. Da møtes verdensledere og statsråder fra alle medlemslandene til partsmøte i FNs konvensjon for biologisk mangfold (CBD) i Nagoya i Japan. Nye mål skal bestemmes, med hovedfokus på hvordan man i praksis skal få stanset tapet av naturmangfold ved å benytte seg av allerede vedtatte planer og lover. Hensikten er å innarbeide naturmangfold i politiske og sosiale prosesser.

Konvensjonen om biologisk mangfold trådte i kraft 29. desember 1993. Siden den tid har et stort antall arter blitt utryddet på verdensbasis. 192 land er tilknyttet konvensjonen, som omfatter vern og bærekraftig bruk av alt biologisk mangfold. Konvensjonen har også bestemmelser for rettferdig fordeling av fordelene som følger ved utnyttelse av biologisk materiale.

Det er også utarbeidet retningslinjer, hvor man ser for seg hvordan konvensjonen kan bli

gjennomført. Dette er prinsipper for bærekraftig bruk, økosystemtilnærming, håndtering av fremmede arter og tilgang til genetisk materiale. Verken konvensjonen eller retningslinjene er juridisk bindende. Det gjør CBD til en langt svakere avtale enn hva man har oppnådd på klimasiden, hvor Kyoto-avtalen binder en rekke land til å kutte sine utslipp av klimagasser.

Naturvernforbundets Innspill

Norge må arbeide for ambisiøse mål og ta en offensiv rolle i høstens forhandlinger om ny FN-deklarasjon for biologisk mangfold (CBD).

Her er noen av målene vi sendte sammen med Friends of the Earth som innspill til EU i CBD-prosessen.

Overordnet mål:

Stanset tapet av naturmangfold og økosystemtjenester innen 2020 og gjenopprette skadd natur så langt det er mulig.

Kortsiktig mål:

Opprette et uavhengig internasjonalt ekspertpanel for naturmangfold og økosystemtjenester innen 2011.

Mål for 2020:

1. Stanse utryddelsen av kjente utrydningstruede arter.
2. Stanse alle subsidier av virksomhet som skader naturmangfoldet.
3. Ingen beslutninger om arealbruk eller høsting skal tas av lokale eller regionale myndigheter uten å vurdere effekter på naturmangfoldet i områder med verdifulle naturtyper eller truede arter.
4. Minst 15 prosent av arealet på land og i havet og 10 prosent av alle naturtyper, inkludert de viktigste habitatene på land, i ferskvann og i havet, skal beskyttes ved vern og/eller på andre måter.

Rjukanfossen. Foto: Kjell Brynmildsen/Istockphoto

NY LOV - NYE VERKTØY

☒ Noen arter og noen typer natur er viktigere enn andre. Det høres kanskje kynisk ut, men hvis man skal oppsummere naturmangfoldloven i én setning, er denne en god kandidat.

Sjeldne og viktige naturtyper skal forvaltes på en annen måte enn plantasjeskog. Fjellreven og andre truede arter trenger en annen beskyttelse enn elg, rødrev og mygg. Naturmangfoldloven er en ”både og”-lov. Enkelt sagt vil loven sikre naturmangfoldet samtidig som den gir mennesker rett til å bruke naturen. Loven tar utgangspunkt i naturverdiene, men menneskers og samfunnets behov skal også ivaretas, så lenge det er innenfor de rammene naturen setter.

Man kan dele lovens beskyttelse av naturmangfoldet inn i tre nivåer.

1. Grunnmuren

- Naturmangfoldloven kapittel I og II

Reglene på det laveste nivået gjelder all natur. Formålsparagraf, forvaltningsmål og alminnelige bestemmelser for bærekraftig bruk, aktsomhetsplikt, føre var-prinsippet, kunnskapsbasert forvaltning og økosystemtilnærmingen hører hjemme her. Naturmangfoldloven gjelder i kombinasjon med plan og bygningsloven og andre sektorlover.

2. Bærekraftig bruk

- Naturmangfoldloven kapittel III, IV og VI

På mellomnivået finner vi blant annet reglene for utvalgte naturtyper, fremmede organismer og artsforvaltning. Naturen gis beskyttelse, men mennesker gis også rett til bærekraftig bruk hvis det ikke skader naturmangfoldet. Naturmangfoldloven gjelder i kombinasjon med plan og bygningsloven og andre sektorlover.

3. Vern

- Naturmangfoldloven kapittel V og §§ 23 og 24

På det øverste nivået verner loven den viktigste naturen ved hjelp av strenge regler. I denne kategorien finner vi bestemmelsene om områdevern og prioriterte arter. Her har naturen forkjørsrett. Hensynet ligger hos naturverdiene. Naturmangfoldloven regulerer området i hovedsak alene.

Hva er nytt?

Naturmangfoldloven ble vedtatt i juni 2009, trådte delvis i kraft 1. juli samme år og virket med full kraft fra 1. januar 2010, og med det ble en ny epoke i norsk naturforvaltning innledet. Loven erstatter naturvernloven fra 1970, deler av viltloven og lakse- og innlandsfiske-loven. Det er et moderne lovverk, hvor det også er tatt hensyn til internasjonale miljøavtaler, konvensjoner og FNs tusenårs mål. Loven er også langt mer omfattende enn det gamle lovverket, med sine 78 paragrafer og ti kapitler. Naturvernloven ville faktisk fått plass i et av kapitlene i naturmangfoldloven. Mangler i det gamle lovverket er rettet opp, blant annet hva angår generelle regler for virvelløse dyr og planter. Nå har vi fått felles forvaltningsmål og prinsipper for bærekraftig bruk av all natur, ett helhetlig regelverk for fremmede organismer og et nytt regelsett for utnyttelse av genetisk materiale.

For første gang er føre var-prinsippet lovfestet i Norge. Nytt er også at offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet skal bygge på vitenskapelig kunnskap om naturens tilstand. Påvirkning av et økosystem skal vurderes ut fra den samlede belastningen økosystemet er utsatt for, og den som ødelegger miljøet må betale for seg.

For første gang kan arter og naturtyper velges ut og gis særlig beskyttelse, hvis det kan dokumen-

Naturmangfoldlovens beskyttelse av natur kan illustreres med en pyramide

1. Grunnmuren er størst og gjelder for all natur. De to øvre feltene hviler derfor på grunnmuren.
2. En del natur er omfattet av mellomnivået hvor vi finner artsforvaltning, utvalgte naturtyper og regler for å begrense skadene fra fremmede arter.
3. Det øverste nivået gjelder områdevern og prioriterte arter. Strengt vern.

teres at de trenger det. Miljøorganisasjonene kan dessuten kreve at myndighetene skal vurdere om slik beskyttelse er nødvendig.

Med den nye naturmangfoldloven kan nasjonalparker opprettes utenfor statens grunn. Fremmede organismer er viet et helt kapittel, hvor det finnes bestemmelser mot å plante ut utenlandske

treslag og andre organismer som ikke hører til i Norge.

Til dette heftet har vi trukket ut de paragrafene vi synes er spesielt viktige. Presentasjonen er basert på lovens forarbeider og merknader i tillegg til selve loven. Vi har også tatt med kunnskap fra seminarer og kurs vi har deltatt på.

Bunes. Foto: Arnoold Håpnes

GRUNNMUREN

☒ Naturmangfoldloven kapittel I og II.

§ 1 Formål

” Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser skal tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur,” står det i formålsparagrafen. Her er ”bærekraftig bruk” et nøkkelbegrep. Prinsippet kommer til uttrykk i Grunnloven § 110 b, men hittil har vi ikke hatt noen generell regulering som sier at naturen skal brukes bærekraftig. Med naturmangfoldloven får naturmangfoldet i all natur en beskyttelse.

Men hva er bærekraftig bruk? Loven gir ingen generell regel som kan brukes i konkrete saker, men angir mål, prinsipper og kriterier som skal brukes når det skal vurderes. Det dreier seg blant annet om aktsomhetsplikt, føre var, kunnskapsbasert forvaltning og økosystemtilnærming. Disse bestemmelsene står i lovens kapittel II, som vi straks skal komme til. Men først noen linjer om hvor loven gjelder.

§ 2 Virkeområde

Naturmangfoldloven gjør forskjell på natur og arter innenfor grensen på 12 nautiske mil og i økonomisk sone, som går ut til 200 nautiske mil. Alle lovens 78 paragrafer gjelder ut til 12 nautiske mil, mens følgende 14 gjelder ute i havet: 1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 57 og 58 så langt de passer. I lovens merknader står det at skillet er gjort for at loven ikke skal komme i strid med folkeretten.

Kapittel II Alminnelige bestemmelser for bærekraftig bruk

Det er vel verdt å bruke litt tid på dette kapitlet. Vi befinner oss nå i lovens grunnmur, det vil

si regler som gjelder for all natur. Som vi husker fra formålsparagrafen skal naturen brukes bærekraftig. For det daglige naturvernarbeidet er det derfor svært viktig at man setter seg inn i bestemmelsene i dette kapitlet. I den daglige saksbehandlingen vil de bli brukt hyppig fordi beslutninger etter alle andre lovverk nå må følge disse grunnleggende prinsippene.

§§ 4 og 5 Forvaltningsmål

All natur forvaltes, og nå har vi fått forvaltningsmål som sier at mangfoldet av naturtyper og arter skal ivaretas innenfor sitt naturlige utbredelsesområde. Økosystemenes funksjoner, struktur og produktivitet skal ivaretas. Det samme gjelder artenes økologiske funksjonsområde og det de er avhengige av for å leve. Dette er en viktig forbedring fra tidligere hvor et tre eller plante kunne bli fredet «på rot» men uten beskyttelse av livsbetingelsene i området rundt.

Forvaltningsmålene omfatter både private og offentlige aktører, som må tilpasse sin virksomhet slik at målene kan nås. Det ligger ingen direkte forpliktelser i forvaltningsmålene, men de kommer til anvendelse på den måten at andre bestemmelser skal tolkes og forstås i lys av dem. Man kan si at de angir rammene for handling etter andre bestemmelser. For eksempel knyttes aktsomhetsplikten og bestemmelsene for prioriterte arter og utvalgte naturtyper til forvaltningsmålene, med krav om at menneskers virksomhet ikke strider med dem. Forvaltningsmålene gjelder uansett hvilket annet lovverk en sak behandles etter, innenfor lovens virkeområde.

§ 6 Aktsomhetsplikt

Aktsomhetsplikten er todelt. Først av alt skal enhver opptre aktsomt ved å gjøre seg kjent med hvilke naturverdier som kan bli skadelidende. Dernest skal man gjøre det som er rimelig for å unngå skade på naturmangfoldet. Brudd på

Lunde, sårbar. Foto: Sven Hoppe/Istockphoto

aktsomhetsplikten kan ikke straffes, men det kan kreves tiltak for å rette opp skade, stans av skadelig virksomhet, tvangsmulkt eller miljøerstatning.

Akkurat som ved forurensningsloven, vil virksomhet det ikke er gitt tillatelse til automatisk være forbudt. Aktsomhetsplikten gjelder ikke i økonomiske sone, utenfor 12 nautiske mil, men gjelder ellers alle private og offentlige aktører.

§ 7 Prinsipper for offentlig beslutningstaking i §§ 8-12

Når det offentlige utøver sin myndighet, når et forvaltningsorgan gir tilskudd og ved forvaltning av fast eiendom skal en rekke prinsipper legges til grunn for å sikre bærekraftig bruk av naturmangfoldet. Prinsippene står i paragrafene 8 – 12.

§ 8 Kunnskapsgrunnlaget

”Offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet skal så langt det er rimelig bygge på vitenskapelig kunnskap om arters bestands-situasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger”, står det i paragrafens første ledd.

I tillegg til den vitenskapelige kunnskapen skal myndighetene legge vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen. Både lokal økolo-

gisk kunnskap hos f.eks Naturvernforbundet, og erfaringsbasert kunnskap hos fiskere og lokale naturkjennere kan dermed brukes i saksbehandlingen sammen med den vitenskapsbaserte kunnskapen.

Det er en helt ny bestemmelse. For første gang blir det lovfestet at forvaltning skal være kunnskapsbasert. Det gjelder i utgangspunktet kunnskap som allerede er tilgjengelig, men bestemmelsen sier også at det kan bli nødvendig med ekstra undersøkelser. Det styrende prinsippet er at kunnskapsgrunnlaget skal stå i forhold til sakens karakter og risikoen for skade på naturmangfoldet. Bygging av et stort vannkraftverk vil kreve et mer omfattende kunnskapsgrunnlag enn et mikrokraftverk. Risikoen og omfanget avgjør kravet til kunnskap.

§ 9 Først var-prinsippet

Først var-prinsippet har vært blant miljøbevegelsens mest brukte argumenter for å begrense menneskelig aktivitet der man ikke har oversikt over konsekvensene. Det er blant annet brukt for å begrunne forbudet mot dyrking av genmodifiserte planter på friland i Norge. Man vet ikke sikkert, men frykter at det kan skade naturmangfoldet. Nå har prinsippet for første gang havnet i en lov.

I paragraf 9 står det at det skal tas sikte på å unngå skade på naturmangfoldet i saker der

man mangler kunnskap om hvilke virkninger det kan ha for naturmiljøet. Er det risiko for alvorlig eller irreversibel skade, skal ikke mangel på kunnskap brukes som begrunnelse for å hindre eller begrense det. Det følger også en handleplikt av prinsippet. Det kan være å avslå søknader om tiltak, vedta forebyggende tiltak eller å sette i gang et vernevedtak.

§ 10 Økosystemtilnærming og samlet belastning

”En påvirkning av et økosystem skal vurderes ut fra den samlede belastning som økosystemet er eller vil bli utsatt for.” Et økosystem er et område der planter og dyr lever i avhengighet og balanse med hverandre. Flytter man på en brikke, blir de andre påvirket. Paragrafen skal sikre at det gjøres helhetlige vurderinger av hvilken belastning et økosystem vil bli utsatt for før vedtak om nye påvirkninger. Det innebærer også forventede fremtidige belastninger som direkte eller indirekte følger av tiltaket som skal vurderes. Dette skal vurderes allerede ved første inngrep. Også denne bestemmelsen er ny i norsk jus.

§ 11 Kostnadene ved miljøforringelse

I forurensningsloven står det at den som forurenser skal betale for oppryddingen. Prinsippet er videreført i naturmangfoldloven.

”Tiltakshaveren skal dekke kostnadene ved å hindre eller begrense skade på naturmangfoldet

som tiltaket volder, dersom det ikke er urimelig ut fra tiltakets og skadens karakter” står det i paragraf 11.

Paragrafen kan brukes både til å kreve tiltak for å hindre at skade skjer og til å kreve tiltak som begrenser skaden. I merknadene til loven står det at bestemmelsen er noe snevrere enn den som står i forurensningsloven. Det innebærer at ikke enhver miljøpåvirkning omfattes av paragrafen. Bestemmelsen gjelder ikke i Norges økonomiske sone, utenfor 12 nautiske mil.

§ 12 Miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder

Det siste prinsippet for offentlig beslutningstaking gjelder bruk av metoder og teknikker som unngår eller begrenser skade på naturmangfoldet. Bestemmelsen kombinerer følgende to prinsipper: prinsippet om best tilgjengelige teknikker og driftsmetoder og prinsippet om best lokalisering.

I valget av teknikker, driftsmetode og lokalisering skal man velge den løsningen som samlet sett gir de beste samfunnsmessige resultatene. Det betyr at økonomiske forhold kan veie tyngre enn hensynet til naturen, men generelt bør løsningen som er best for naturen velges, står det i merknadene til loven. Paragrafen gjelder ikke i Norges økonomiske sone, utenfor 12 nautiske mil.

Fjellrev, kritisk truet. Foto: Ken Klotz/istockphoto

ARTSFORVALTNING OG PRIORITERTE ARTER

☒ Naturmangfoldloven kapittel III.

Vi befinner oss nå midt i pyramiden vi tegnet opp innledningsvis. Naturen gis beskyttelse, men mennesker gis også rett til bruk så lenge det ikke er til vesentlig skade for naturverdiene. Her gjelder naturmangfoldloven i kombinasjon med plan og bygningsloven og andre sektorlover.

Kapittel III om artsforvaltning regulerer blant annet høsting og uttak av vilt og lakse- og innlandsfisk, virvelløse dyr, planter og sopp. I forvaltningsprinsippet (§ 15) slås det fast at høsting og uttak av viltlevende dyr skal følge av lov og at høsting og uttak av planter og sopp er tillatt så lenge det ikke truer overlevelsen til den aktuelle bestanden. Loven gjelder ikke høsting og utnyttelse av marine organismer, som reguleres av havressursloven.

Man skal kunne høste av naturen, men bare hvis best tilgjengelig kunnskap tilsier at arten produserer et høstingsverdig overskudd. Det skal også legges vekt på artens funksjon i økosystemet og dens betydning for næring og rekreasjon, står det i lovens forarbeider.

§§ 23 og 24 Prioriterte arter

Bestemmelsene om prioriterte arter er blant de viktigste nye grepene i naturmangfoldloven, og de erstatter den gamle ordningen med fredning. Regjeringen kan utpeke enkeltarter som prioriterte. Det kan gjøres hvis art har en tilstand eller utvikling som strider mot forvaltningsmålet (§ 5), hvis den har en vesentlig andel av sin utbredelse i Norge eller det er internasjonale forpliktelser knyttet til den. En viktig forskjell sammenlignet med fredningsordningen er at artenes leveområder og økologiske funksjonsområder også kan gis beskyttelse.

Ser vi på pyramiden vi tegnet opp innledningsvis, befinner vi oss helt øverst. Her har naturmangfoldet forkjørsrett og naturmangfoldloven

gjelder alene. Blir en art utpekt som prioritert, er den vernet av et strengt regelverk, på samme måte som verneområder. Det kan fastsettes forbud mot uttak, skade eller ødeleggelse av arten, gis regler om beskyttelse av økologisk funksjonsområde og settes krav til kartlegging av følger ved inngrep i artens funksjonsområder.

Loven gir dessuten organisasjoner en helt ny mulighet. Dersom det foreligger dokumentasjon for at en art antas å ha en tilstand som strider mot forvaltningsmålet, skal myndighetene vurdere om den skal gis status som prioritert art. Myndighetene skal gjøre denne vurderingen etter eget tiltak eller etter krav fra en organisasjon eller andre med rettslig interesse.

Det betyr at Norges Naturvernforbund og andre miljøorganisasjoner kan kreve vurdering for arter som er spesielt dårlig stilt. Andre med rettslig interesse kan være representanter for en næring eller en lokalbefolkning, for eksempel kommuner, som ser den negative utviklingen som en trussel. Det er viktig å huske at myndighetene har plikt til å vurdere, men ikke til å prioritere.

Når det gjelder marine arter, vil bestemmelsen om prioriterte arter bare bli brukt i spesielle tilfeller der en art er sjelden eller står i fare for å forsvinne. Før vernet skjer skal det vurderes om det er tilstrekkelig å bruke virkemidlene i fiskeriforvaltningen. Når det dreier seg om normale variasjoner i fiskebestander vil reguleringen av fisket bli håndtert gjennom den ordinære forvaltningen etter havressursloven. For prioriterte arter i sjø gjelder ikke bestemmelsen om beskyttelse av artens økologiske funksjonsområder. Det skal opprettes handlingsplaner med tiltak for å ivareta prioriterte arter og deres funksjonsområder.

FREMMEDE ORGANISMER

☒ Naturmangfoldloven kapittel IV.

§§ 28-32

Det er viet et helt kapittel til fremmede arter i naturmangfoldloven. For første gang får vi et helhetlig regelverk som skal regulere introduksjon av fremmede organismer i Norge. Det er innført aktsomhetsplikt og krav om klarlegging av virkninger arten kan ha på det biologiske mangfoldet ved utsetting. Hvis det er grunn til å anta at innførsel eller utsetting av en art kan medføre vesentlige uheldige følger, skal tillatelse ikke gis.

Det er verdt å merke seg at loven ikke tillater utsetting organismer av arter og underarter som ikke hører til i Norge uten tillatelse. Her gjør loven forskjell på dyrkede områder og vill natur. Hvis det kan påregnes at de ikke sprer seg utenfor området, kan planter settes ut i hager, parker og dyrkede anlegg uten særskilt tillatelse. Regelverket setter en stopper for utplanting av en rekke invasive utenlandske treslag, mens det gjøres et unntak for norske trelag, selv om de biologisk sett er å regne som fremmede organismer i landsdeler hvor de ikke hører naturlig hjemme. Loven stanser dermed ikke utplanting av norsk gran på Vestlandet og i Nord Norge, hvilket kan gjøres uten å søke om tillatelse.

Rynkerose, fremmed art, høy risiko. Foto: Timothy Babasade/Istockphoto

OMRÅDEVERN

☒ Naturmangfoldloven kapittel V.

§§ 33-51

Kapitlet om områdevern er det største i naturmangfoldloven. Vi befinner oss helt øverst i pyramiden. Det gjelder natur som er beskyttet av lovens strengeste vern.

Sammenlignet med tidligere lovverk, er det ikke så mye nytt. Områdevernet videreføres i hovedsak som tidligere, men det er foretatt noen moderniseringer. Her er noen av dem.

Det nye lovverket er tilpasset både vern på land og i sjøen, og det er innført mål for vernet. Vernet skal blant annet bidra til bevaring av variasjonsbredden av naturtyper og landskap, arter og genetisk mangfold, truet natur og økologiske funksjonsområder for prioriterte arter og større intakte økosystemer.

Vernekategoriene nasjonalpark, landskapsvernområde, naturreservat og biotopvernområde er videreført. Naturminne og vassdragsvernområde er opphevet.

I likhet med tidligere ordning skal **nasjonalparker** (§ 35) være større områder uten store inngrep. En nyhet er at loven åpner for at nasjonalparker kan opprettes utenfor statlig grunn.

Landskapsvernområdet (§ 36) skal rendyrkes mer, slik at det er landskapet som helhet og ikke de enkelte artene som står sentralt. Landskapsvern kan kombineres med andre typer verneområder, for eksempel biotopvern.

Naturreservatet (§ 37) utvides til også å gjelde områder som ikke er uberørt, men som er viktige for naturmangfoldet. Som tidligere er naturreservatet en streng vernekategori, der så godt som all virksomhet kan begrenses.

Biotopvernområdet (§ 38) erstatter naturvernlovens biotopfredningsområde. Her vernes en arts økologiske funksjonsområde. Det tidligere kravet om at arten må være fredet er opphevet.

Marine verneområder (§ 39) er blitt en egen kategori, av hensyn til ulikhetene mellom hav og land. Slike verneområder kan etableres for å sikre marine verneverdier, men også for å sikre verdier i havet som er økologiske betingelser for landlevende arter, står det i lovens forarbeider.

Et nytt grep er at midlertidig vern kun gjelder i fire år, med mulighet for to års forlengelse. Det gis også hjemmel til å verne en naturtype midlertidig. Naturtypen blir da vernet alle steder hvor den forekommer.

Loven legger også mer vekt på skjøtsel (§ 47) for å bevare området etter det som var formålet med vernet. Det kan være kanalisering av ferdsel, fjerning av vegetasjon eller fremmede treslag og restaurering etter naturinngrep.

§ 49 Utenforliggende virksomhet som kan medføre skade inn i et verneområde

Paragrafen er kort og lett å overse, men den gir en viktig beskyttelse av verneområder mot påvirkning utenfra. Her står det at verneverdiene skal tillegges vekt når det skal avgjøres hvorvidt tillatelser til virksomheter utenfor området skal gis. Bestemmelsen gjelder tiltak som skjer utenfor verneområdet, men som kan ha direkte negativ effekt på verneverdiene innenfor området, for eksempel gjennom forurensning, endring i vannstand, drenering eller retningsendring i vassdrag, står det i lovens merknader.

Sopp på lægen, Hagnessvassdraget, Vestfold. Foto: Øystein Engen

UTVALGTE NATURTYPER

☒ Naturmangfoldloven kapittel VI.

§§ 52-56

Utvalgte naturtyper ligger midt i pyramiden. Her skal det både tas hensyn til natur og menneskers bruk av den. Bestemmelsen er ny og har flere likhetstrekk med reglene for prioriterte arter. Bestemmelsen skal sikre at truede naturtyper skal brukes på en bærekraftig måte. Det er altså ikke snakk om vern, og reglene er ikke like strenge som for prioriterte arter. Ikke desto mindre er ordningen et av lovens hovedgrep for å ta vare på variasjonen i norske natur. I lovens forarbeider står det at bestemmelsene er avgjørende for at man skal nå målet om å redusere tapet av naturens mangfold.

Ordningen innebærer en utvelgelse av naturtyper som regnes som mer verdifulle enn andre. Noen typer natur er viktigere enn andre. Norsk natur er ikke fullstendig kartlagt, men Artsdatabanken har utarbeidet et redskap for å dele inn naturen i naturtyper, Naturtyper i Norge (NiN), www.naturtyper.artsdatabanken.no. Dette er et helhetlig redskap for å beskrive variasjonen i Norge. Første versjon av NiN inneholder 117 hovedtyper fordelt på de fire ulike naturtypenevåene: landskap, landskapsdel, natursystem og livsmedium. Systemet danner basis for Rødliste for naturtyper 2010. Når det skal utpekes utvalgte naturtyper er det disse redskapene som brukes, i tillegg til kartfestede lokaliteter.

Naturmangfoldloven gir regjeringen rett til å gjøre en naturtype utvalgt hvis den har en tilstand eller utvikling som strider mot forvaltningsmålet (§ 4), hvis naturtypen er viktig for en eller flere prioriterte arter, hvis naturtypen har en vesentlig del av sin utbredelse i Norge eller hvis det er internasjonale forpliktelser knyttet til den (§ 52). Hvis det kan legges frem dokumentasjon som viser at en naturtype er i en tilstand

som strider med forvaltningsmålet, har myndighetene en vurderingsplikt, på samme måte som for prioriterte arter. Også her har miljøorganisasjoner og andre med rettslig interesse anledning til å kreve vurdering for naturtyper man mener trenger beskyttelse. Når en naturtype velges ut bestemmer regjeringen om det skal gjelde alle steder den forekommer eller nærmere bestemte forekomster.

Aktsomhetsplikten i paragraf 6 knyttes til bestemmelsen som en generell regel for å unngå forringelse av naturtypen. Offentlige myndigheter må i sin forvaltning ta hensyn til forekomster av utvalgte naturtyper slik at de ikke forringes. Loven gir kommunene en sentral rolle i arbeidet med å forvalte utvalgte naturtyper. At en naturtype er utvalgt betyr ikke forbud mot all aktivitet, men loven stiller krav om klarlegging av konsekvensene for naturtypen før inngrep gjøres. Det forutsetter at den utvalgte naturtypens utbredelse og økologiske tilstand ikke forringes.

I lovens merknader står det også at kommunene kan velge å ofre en forekomst av en utvalgt naturtype og gi det aktuelle arealet til et annet formål i arealplanen, samtidig som en eller flere forekomster bevares. Har kommunen bare en forekomst, må saken sees i et større perspektiv. For utvalgte naturtyper i skog- og jordbruket er det innført meldeplikt. Det innebærer at det må meldes fra til kommunen før det gjøres tiltak som berører forekomster av utvalgte naturtyper. Kommunen skal da vurdere om tiltaket kan forringe naturtypens utbredelse eller økologiske tilstand. I tilfelle kan kommunen nekte tiltaket eller gi pålegg om hvordan det skal gjennomføres for å ta vare på naturverdiene.

På samme måte som for prioriterte arter skal utvalgte naturtyper følges opp med handlingsplaner.

NY PLAN- OG BYGNINGSLOV

☒ Arealbruk er den største trusselen mot naturmangfoldet i Norge, og de fleste vedtak (86 %) skjer i kommunenes planbehandling. Derfor er plan- og bygningsloven svært viktig. Derfor bør miljøbevegelsen kjenne den.

Bakgrunn

Ved siden av budsjettet, er plan- og bygningsloven kommunenes viktigste verktøy. Med den nye loven har de fått større handlingsrom. Men i hvilken grad tar kommunene hensyn til naturmangfoldet i byggesaker? De senere årene har dessverre kommunenes miljøavdelinger ikke lenger fått øremerkede midler. Frivillige organisasjoner kan bidra noe med kunnskap om og kartlegging av naturverdiene, men det er viktig å presse på for at miljøkompetansen økes i kommunene, for ansvaret skal ligge hos utbyggerne og kommunene.

Frivillige organisasjoner er i mange kommuner en god sikkerhetsventil for å forhindre tap av natur. Ofte får naturvernorganisasjonene en ”negativ klagerolle”, men om de blir med allerede fra starten av prosessen, kan de få en mer positiv påvirkning.

Naturmangfoldloven inneholder bestemmelser som skal sikre at viktige prinsipper blir fulgt i byggesaksbehandlingen, slik som kunnskapsgrunnlaget, føre var-prinsippet, økosystemtilnærming og samlet belastning. Dette betyr at man ikke lenger kan gjøre inngrep i et naturområde før man vet sikkert at det samlet sett ikke medfører uopprettelig skade på naturen og økosystemene. Alle kan bidra til å følge med på om arter og naturtyper forvaltes på en god måte.

Om plan – og bygningsloven

Plandelen av plan- og bygningsloven (LOV 2008-06-27 nr 71: Lov om planlegging og byggesaksbehandling) ble satt i kraft 1. juli 2009, samtidig med naturmangfoldloven. Med noen unntak gjelder bestemmelsene i byggesaksdelen fra 1. juli 2010. Nye byggeforskrifter trer i kraft samtidig, noe som er en av hovedårsakene til at denne delen kommer ett år etter plandelen.

Loven har noen konkrete bestemmelser som går direkte på natur- og miljøvern, slik som:

- Forbud mot tiltak innenfor 100-metersbeltet til sjø og vassdrag (§§ 1-8 og 11-11, nr. 4 og 5)
- Hensynssoner (§ 11-8; egne temakart i kommuneplanen, flere lag i plankartet)
- Klimavirkemidler (bl.a. § 3-1 bokstav g, og §§ 11-8 bokstav b og 11-9, nr. 3 og 4).

Ellers inneholder loven hovedsaklig en strukturering og ansvarsfordeling av forvaltningen rundt plan- og byggesaker. Det er nyttig å kjenne dette for å kunne spille inn synspunkter og fakta i en sak. I kombinasjon med naturmangfoldloven har man en rekke rettigheter og muligheter med det nye lovverket, blant annet:

- Rett til innsyn i alle saker.
- Rett til innspill til alle leddene i en planprosess.
- Strengt krav om forhåndsvarsel før prosess og involvering i prosess.
- Nye fakta på bordet til kommunen og fylkesmannen kan føre til at høringsinstanser, direktorater og/eller fylkesmannen leverer innsigelse mot planene, og kommune og utbygger må justere eller skrinlegge dem.
- Man kan påklage saksbehandlingsfeil i alle saker der konsekvenser for naturmangfold ikke er vurdert. Konsekvensvurderingen skal fremgå av saksfremlegget og vedtaket, og de skal også inneholde hvilke avvik fra planene som kan komme. Fagfolk og andre høringsinstanser kan være behjelpelige med å sette fingeren på mangler.

Foto: Jill Kyle/Istockphoto

SLIK REDDER DU TRUET NATUR

☒ **Tidspunkt er viktig.** Jo tidligere naturverninteressene engasjerer seg i en plansak, jo oftere løses konfliktene rundt naturområdene.

Når oppstart av planarbeid varsles er det ofte på høy tid å engasjere seg, før utbygger har investert så mye i planleggingen og kommunen og politikere har blitt så involvert at det går prestisje i saken. Når reguleringsplanen så kommer på høring vil det ofte være for sent å få inn store endringer.

• **På forhånd:** Det er som regel det aller beste å være i forkant og foreslå å regulere eller verne et område for å sikre naturverdier.

• **Samtidig:** Ofte oppdager man at miljøinteresserte vil foreslå en annen bruk av området enn det som er varslet ved igangsettning av planarbeid. Da gjelder det å handle raskt. Begynn å undersøke saken og skap oppmerksomhet rundt den. Ring saksbehandler og spør om saken, bidra med fakta og opplysninger, bruk media.

• **På etterskudd:** I de fleste tilfeller blir man klar over saken først når gravemaskinene er på plass. Vedtaket er gjort, og da er det i de fleste

tilfeller for sent å stanse inngrepet. Det kan likevel hende konsekvensvurderingen har vært for dårlig, eller utbyggingen ikke skjer forskriftsmessig, slik at man kan klage på dette og stoppe tiltaket. Området kan huse viktige og hittil ukjente naturverdier (eller f.eks. fortidsminner), og disse kan være beskyttet ved lov som kan overstyre det konkrete vedtaket.

Forebyggende og sikrende tiltak

Tenk langsiktig og strategisk i områder hvor det er store naturverdier som kan bli truet i fremtiden. Blant annet kan man:

- Bruke den nye naturmangfoldloven (se eget kapittel, side 14-23).
- Delta i utarbeidelse av planstrategi hos kommunen eller fylket.
- Foreslå en regulering av et område (lage reguleringsplan), før noen andre har vært inne på tanken om utbygging eller lignende. Området kan foreslås vernet, restaurert, tilrettelagt for naturopplevelser etc.
- Høre med grunneiere om muligheter for frivillig vern.
- Foreslå å få dokumentert og bevart viktige grøntområder og dokumentere viktige naturverdier, naturtyper og arter.

Aksjon ved Degalifallene, Buskerud. Foto: Øystein Engen

VERN PÅ 1, 2, 3 ... 4, 5

☒ Dersom du vet om et område som bør vernes, får mistanke om at en utbygging er foreslått, eller finner ut at et naturinngrep allerede er i gang, kan du bruke denne huskelisten:

1. Startfase

- Reager umiddelbart! Hører du et rykte, så reager gjerne innen en halvtime. Spør personen som går rundt med kart etc. Ring kommunen. Få tak i saksbehandler. Ikke vær redd for å stille dumme spørsmål. Men vær helt etterrettelig med egne påstander.
- Finn ut status for saken. Hvor står den i planprosessen? Avisoppslag gir ofte et uryddig bilde.
- Unngå nabofeider. Ofte blir Naturvernforbundet kontaktet av enkeltpersoner/naboer, borettslag og velforeninger. Finn ut om de er reelt interessert i vern, eller om det egentlig er andre interesser som ligger bak. Unngå å bli misbrukt av en part i nabofeider etc.
- Ikke vent på høringsrunder. Ikke slå deg til ro med forhåndsforsikringer om at vi skal få saken på høring. Da er det som oftest for sent. Kommunen har da allerede forpliktet seg gjennom forhåndsdrøftinger og utbygger har allerede investert mye i planarbeidet.

2. Grundigere undersøkelser

- Erfaringer. Let opp tidligere erfaringer fra Naturvernforbundet og andre foreninger/organisasjoner. Bruk internett, ressurspersoner (frivillige) og nøkkelpersoner (kommune, partier, miljøvern avdelinger etc.).
- Bruk lovverket.
- Bruk områdeplanen. Vær obs på mulighetene i områdeplanen/kommuneplanens arealdel. Disse gir ofte viktige retningslinjer som allerede er politisk godkjent.
- Dispensasjoner. Finn ut hvilke dispensasjoner som må gis dersom planene skulle bli vedtatt, og hvilke konsekvenser det vil kunne medføre.

3. Følge opp saken eller ikke?

Valg av sak bør ikke skje tilfeldig! Vurdér:

- sakens viktighet
- mulighet for gjennomslag
- prinsipiell betydning
- klart definert fiende, eller noe «alle» andre enn oss er enige om?
- klare brudd på lovverk eller forskrifter?
- det vi har mest lyst til å jobbe med?
- mulighet for alliansepartnere

4. Legg en strategi

Å ikke ha noen strategi er en dårlig strategi.

5. Ta affære og skap oppmerksomhet

- Ikke fir på kravene. Argumentér ut fra naturhensyn og påpek i hvilken grad det er forenlig med en utbygging eller ikke.
- Pressemeldinger. Pressemelding er ment som bakgrunnsinformasjon til journalister som forhåpentligvis ønsker å undersøke og skrive mer om saken.
- Skriv kort hørings svar. Påpek viktige naturverdier, og foreslå utredninger og løsninger.
- Lag egen reguleringsplan. Lager man forslag til en alternativ reguleringsplan skal den behandles på linje med konkurrerende forslag. Dette er en alternativ tilnærming til å løse saken, og som gjerne kan kjøres parallelt.
- Nettside. Få hjelp av den som pleier å lage nettsidene til lokallaget eller fylkeslaget og legg siden innunder der. (F.eks. <http://rogaland.naturvern.no/selemyr>)
- Ekskursjon. Samle engasjerte folk, politikere og presse og ta dem med til stedet og presenter problemene. Lei gjerne en buss, dersom det er hensiktsmessig.
- Banner. Dersom området egner seg, heng opp et stort banner i det aktuelle området for å vise at dere følger saken.
- Allierte. Velforeninger, borettslag, fritidsforeninger, biologforeninger, Turistforeningen

SÅ JEG EN SJELDEN ART?

☒ Metode for å finne ut om en art du har sett er på rødlisten over truede arter, og om det er noe du kan og bør gjøre for å beskytte den.

En gang i blant ser man noe rart ute i naturen. Kanskje er det en sjelden art? Det finnes en rekke metoder for å finne ut mer om hva du har sett, artens levevis, hvor den finnes og om den er sjelden. Mange ganger vet man ikke navnet på arten, og da er det vanskeligere å finne det ut uten hjelp, men det er fortsatt mulig.

Vi vil aldri få full oversikt over hver enkelt arts rolle i naturen, for den er enormt stor og uoversiktlig. Derfor er all naturlig variasjon like viktig i utgangspunktet, og man må følge føre var-prinsippet. En rekke arter på rødlisten vet man er direkte truet, og om de blir borte så kommer de aldri tilbake. Vi har mindre tid til å redde disse enn til å redde arter som i dag fortsatt er mangetallige. Det kan sammenlignes med å hjelpe et menneske i akutt nød, og samtidig sikre en god helse, trygghet og velstand for alle de andre i samfunnet. Begge deler er like viktig. Det overordnede målet er uansett å sikre at økosystemene og deres funksjoner bevares og er tilpasningsdyktige mot endringer. Variasjonene – mangfoldet – er det som gjør naturen tilpasningsdyktig mot klimaendringer, parasitter, forurensning og andre naturlige og unaturlige endringer.

Det finnes en rekke flotte felthåndbøker, du finner noen fine i Naturvernforbundets butikk: www.naturvern.no/butikk. Ofte er det raskere å finne informasjon om det man har sett på internett. Her er derfor en kort beskrivelse av hvordan du kan forsøke å finne ut om det du har observert er noe sjeldent eller vanlig, hvilken vernestatus det har, hvor andre har observert det, hvilke tiltak som gjøres for å ta vare på det osv.

Spørsmål du vil finne svar på:

- Hva har jeg funnet?
- Er det en sjelden og fredet art?
- Er leveområdet vernet?
- Hva kan jeg gjøre?

Det er flere måter å gå fram på. Dersom du vet et norsk navn på det du har funnet er det enklere, men det er også mulig å finne ut mer uten å kunne navnet.

- Fra norsk til latin. Innen biologien er det ofte det latinske navnet som brukes mest. Finn det latinske navnet i Artsnavnebasen: <http://www2.artsdatabanken.no/artsnavn/Content-pages/Sok.aspx>
- Bilder og informasjon på nett. På internett kan du bruke f.eks. søkemotoren Google og søke på både det norske navnet, det latinske og gjerne også det engelske. Sammenligne bildene og informasjonen du finner med det du har sett eller har bilde av. Husk at andre på nett kan ha gitt feil navn til en art, så det du finner må dobbeltsjekkes.
- Ekspertene. Du kan sende en forespørsel direkte til en ekspert eller forsker. Søk på kjente eller lokale høgskoler, universiteter, museer, eller til forskningsinstitusjoner som NINA og NIVA (hhv. Norsk institutt for naturforskning og for vannforskning). De har ofte egne søkemotorer og oversikter for å finne fram til ekspertene, men det er ofte enklest å kontakte dem på hovedadressen/sentralbordet.
- Forvaltningen. Kontakt kommune (evt. en miljøvernansvarlig), eller miljøvernavdelingen hos Fylkesmannen. Du kan også kontakte Direktoratet for naturforvaltning.
- Foreninger og organisasjoner. Det finnes en rekke foreninger og organisasjoner med frivillige som jobber med naturens mangfold og vern. De sitter ofte på ekspertise om arter og lokalkjennskap som overgår mang en forsker. Du finner for eksempel en oversikt over

biologforeningene samlet her: <http://www.sabima.no/sider/tekst.asp?side=226>, og lokallagene til Naturvernforbundet finner du her: http://naturvernforbundet.no/om_naturvernforbundet/fylkes-_og_lokallag/

- Nettforum. Det er ofte svært enkelt og effektivt å spørre i et nettforum, f.eks. ”Spør en biolog” som du finner her: <http://www.bio.no/enbiolog/> (Denne drives av biologiforeningen BIO.)

- Artsdatabanken, <http://www.artsdatabanken.no>, er en nasjonal kunnskapsdatabank for biologisk mangfold, og har mye informasjon:

- Artsobservasjoner viser svært mange funn av arter gjort av frivillige og naturinteresserte: <http://www.artsobservasjoner.no/>

- Artskart viser de bekreftede funnene av arter, presentert på en litt annen måte: <http://artskart.artsdatabanken.no/>

- Rødlisten over truede arter: <http://www.artsdatabanken.no/Article.aspx?m=39&amid=1864>. Finnes ikke arten her, er den trolig ikke truet i dag.

- Fremmedartsbasen viser arter som er nye for landet, enten fordi de har kommet hit naturlig, eller flyttet hit av mennesker. (Se også fotnote om «Svartelisten».) <http://www.artsdatabanken.no/Article.aspx?m=173&amid=2578>

- Naturtypebasen er en oversikt over norske naturtyper, men krever litt kunnskaper for å bruke: <http://www.naturtyper.artsdataban->

ken.no

- INON-kart er et kart som viser inngrepssvake naturområder i Norge, for eksempel urskog og uberørte fjellområder. Dette er altså deler av naturen som er lite påvirket av menneskenes infrastruktur (for eksempel vei, hytter, kraftledninger), og har dermed en verdi i seg selv fordi naturen her er mer intakt og opprinnelig.

- Naturbasen viser vernede områder og forekomster viktige naturverdier, naturtyper, arter og kulturverdier, samt friluftsområder og diverse reguleringer: <http://dnweb12.dirnat.no/nbinnsyn/> Databasen drives av Direktoratet for naturforvaltning.

Hvis du ikke aner hva du har funnet, men vet hvor du så det, kan du bruke Artskart eller Artsobservasjoner til å gå inn på akkurat det området du var og se hvilke arter som er observert her tidligere. Dette fungerer best på sjeldne arter som allerede er oppdaget av andre, og på steder der det ferdes en del folk.

Artsdatabanken og Direktoratet for naturforvaltning har noen gode, offisielle verktøy, som er viktige for å finne ut status og forekomst for en art eller naturtype, samt om disse er fredet eller vernet gjennom områdevern. Disse kan også brukes til å finne mer informasjon om organismen du har sett, og sjekke bilder, hvor andre har observert det, om området eller arten er vernet, fredet, truet av utryddelse osv.

Sopp og mose. Foto: Arnodd Håpnes

EKSEMPLER OG OPPGAVER

I det følgende vil du finne eksempler på typiske lokale saker der naturmangfoldloven vil komme til anvendelse.

Eksemplene er skrevet som oppgaver, med beskrivelse av forholdet og noen mulige konsekvenser for naturen, og med påfølgende spørsmål. Fasit til oppgavene er å finne på <http://naturvernforbundet.no/naturmangfold2010>.

Oppgavene egner seg for studiesirkel, selvstudie eller workshop på møter og seminar. Eksemplene er basert på tilfeller og natur fra virkeligheten, men forholdets tidspunkt og navn på tiltakshaver er endret. Noen av eksemplene, og alle løsningsforslagene, baserer seg på Miljøverndepartementets kurslederkurs om naturmangfoldloven, og råd fra Miljøverndepartementets jurister om hvordan loven skal forstås.

Forslag til organisering av workshop/studiesirkel

Deltakerne blir inndelt i smågrupper med 5-6 personer i hver. I workshopen vil ett og ett eksempel bli presentert i plenum. Deretter diskuterer smågruppene hver for seg. Disse fordeler seg i hvert sitt rom. I hver gruppe blir det utdelt en gruppeleder. Gruppeleders oppgave er å være ordstyrer, passe på at gruppa kommer igjennom eksempelet og får diskutert spørsmålene. Hvert eksempel er lagt opp for en tidsramme på 30-45 minutter fra presentasjon til og med plenumsoppsummering.

Etter gruppediskusjonene får en av gruppene ansvar for å legge frem sitt forslag til løsning i plenum, mens de andre gruppene kan supplere. Kursleder oppsummerer og foreslår løsninger. Eksemplene fokuserer på ulike sider av naturmangfoldloven, og det vil være noe overlapp.

A) SMÅKRAFTVERK I LITEN FOSS I VAKKER FJORD

☒ Naturmangfoldloven: Formål og kapittel II.

Lussand Kraft AS har søkt Norges vassdrags- og energidirektorat om konsesjon til bygging av Lussand kraftverk, ved Hardangerfjorden. Det er tenkt å utnytte et fall på 373 meter ved utbygging av Støselvi og overføring av vann fra Hedlerelvi til inntaket i Støselvi. Støselvi og Hedlerelvi renner sydover og har utløp i ved Lussand. Kraftverket vil etter søknaden ha en gjennomsnittlig årlig produksjon som svarer til strømbruken til ca. 730 husstander. Lussand Kraft AS er eid av grunneierne med fallrettigheter i prosjektet.

Hedlerelvi vil bli overført til Støselvi med en 150 m lang kanal, 1,5 m bred og 1 m dyp. Ved inntaket i Støselvi blir det lagt en 15 m lang og 1,5 m høy betongterskel tvers over elveløpet. Fra inntaket blir vannet ført til kraftstasjonen i et 1250 m langt nedgravd rør, og videre ut i fjorden. Kraftverket får ikke noe reguleringsma-

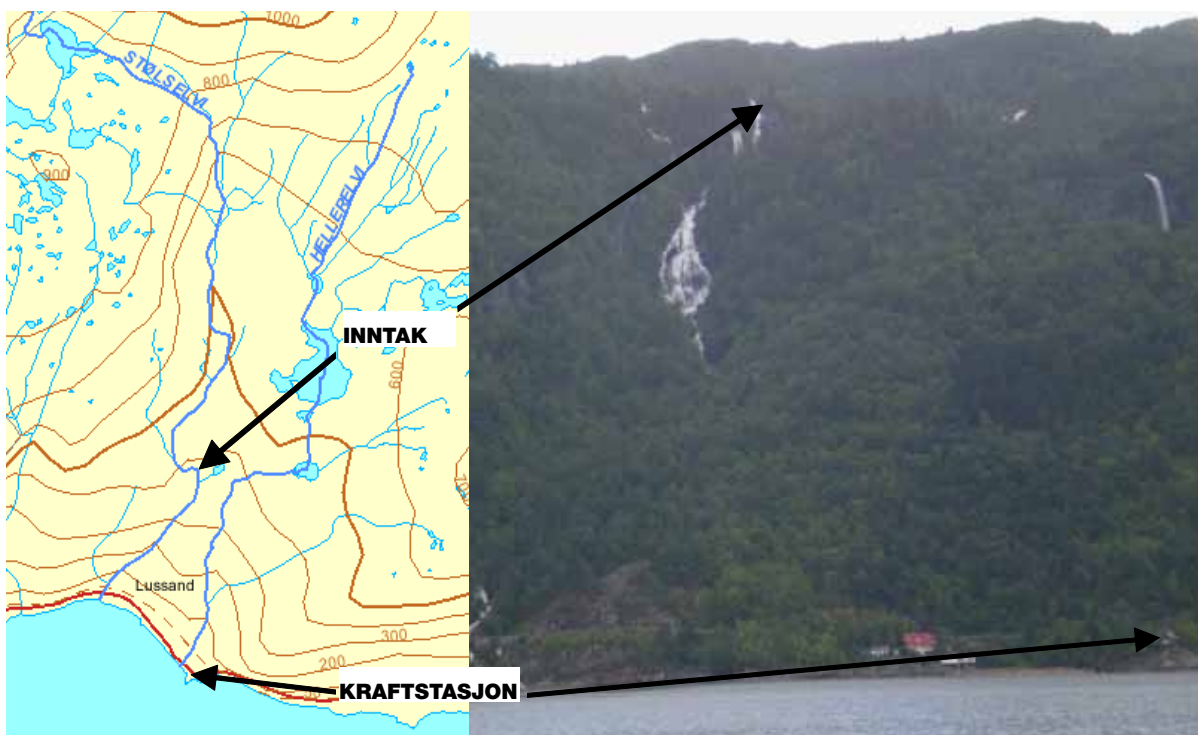
gasin, men vil kjøre etter tilsiget i vassdragene.

Konsekvenser

Øvre del av Støselvi og Hedlerelvi er synlige både fra riksvei 7, og fra Hardangerfjorden, som begge brukes aktivt i turistnæringen. Vannføringen vil reduseres kraftig i perioder hvor tilsiget er innenfor turbinens slukeevne, som vil være tilfelle i store deler av året, med unntak av kortvarige flomperioder. Det er funnet en forekomst av flatsaltlav i Støselvi. Arten har status som sårbar i norsk rødliste av 2006. Flatsaltlav er knyttet til naturtypen fossesprøytsone.

Spørsmål

1. Hvilket lovverk behandles saken etter, og hvem avgjør den?
2. Hvilke vurderinger må beslutningstaker konkret gjøre med tanke på aktuelle bestemmelser i naturmangfoldloven?
3. Hvis lokallaget skulle uttale seg om saken, hva er viktige momenter ?

B) SKILØYPE OG VEI I VERDIFULLE NATURTYPER

☒ Naturmangfoldloven: Formål og kapittel II.

Skiforeningen i Gaular Kommune ønsker å utbedre en tradisjonell enkel skiløype til moderne standard med flere skispor tilrettelagt også for skiskøyting, som kan kjøres opp med løypemaskin.

Det er sendt en forenklet byggemelding til kommunen der det beskrives at terrenget skal nivelleres og traseen dreneres i en mer enn 10 kilometer lang sløyfe gjennom utmark. Kommunen har meldt at de støtter tiltaket og har tenkt å godkjenne det, og har hentet støtte hos fylkesmannens juridiske avdeling for at terrengnivellering opp til et par meters kan gjennomføres som forenklet byggesak.

Konsekvenser

Tiltakshaver har allerede startet opp inngrepet, og Naturvernforbundets befarung viser at det blir

store inngrep med gravemaskin der det bygges trase og dreneres. Store deler av området er i dag uten tekniske inngrep og derfor registrert i Naturbase som INON-område. Den tenkte traseen vil i tillegg penetrere to myrområder som er kartlagt som verdifulle naturtyper og avmerket i Naturbase som svært verdifulle. Traseen tangerer også et vernet myrområde.

Spørsmål

1. Hva sier Naturbase om INON og naturverdier i området?
2. Hvilket lovverk behandles saken etter, og hvem avgjør den? Hvilke vurderinger må beslutningstaker konkret gjøre med tanke på aktuelle bestemmelser i naturmangfoldloven?
3. Naturvernforbundets lokallag har i media protestert sterkt mot både tiltaket og saksgangen så langt. Hva kan Naturvernforbundet foreta seg med støtte i naturmangfoldloven?

C) EN SJELDEN MOSEART ER FUNNET OG TRUET

☒ Naturmangfoldloven: Artsforvaltning, kapittel III.

En kjent professor Kjell Flatberg (NTNU) kommer en dag til forvaltningen med en liten ”mose-sak” og kaller denne torvmosearten for trøndertorvmose (*Sphagnum troendelagicum*). Vi blir med han ut i felt og finner raskt at det er en del trusselfaktorer som nok truer forekomsten av trøndertorvmosen.

Aktuelle trusler

En grunneier har meldt interesse for utarbeiding av en reguleringsplan for hytter som berører to av funnlokalitetene i Høylandet kommune.

En grunneier i Snåsa kommune ønsker nå å foreta full oppdyrking av et større myrområde. Grunneieren fikk for 5 år siden statstilskudd for å gå i gang med oppdyrking av myra, og han startet da med å anlegge dreneringsgrøfter i øvre deler av myra. Virkningen av grøftingen begynner nå å vise seg ved at myra holder på å tørkes ut og gjengroingen har startet. På den aktuelle myra har Flatberg registrert den eneste forekomst av Trøndertorvmose i kommunen.

En grunneier i Grong kommune er en aktiv skogeier som vil ta i bruk større deler av eienommen til skogproduksjon og CO₂ binding. Han har et større myrområde som han nå vil produsere skog på. Grunneieren har blitt gjort kjent med at det er registrert trøndertorvmose ute på den aktuelle myra. Imidlertid så har han en godkjent skogbruksplan hvor skogproduksjon på myra er lagt inn som et aktuelt tiltak. Skogbruksplanen har derimot ingen opplysninger i forhold til MIS (miljøregistreringer i skogbruket) om forekomsten av trøndertorvmose.

Spørsmål

1. Hva er kunnskapen om denne arten? Hva gir Artsdatabanken, Naturbasen, FM Nord-Trøndelags hjemmeside oss av kunnskap?
2. Hvilken vurderingsprosess må forvaltningen arbeide seg gjennom og hvilken lovanvendelse må man ha analysert før man konkludere med fremtidig forvaltningsregime? Vurdering av trusselfaktorene mot ulike lover.
3. Hvis lokallaget skulle uttale seg om saken, hva er viktige momenter?

D) OPPDRETTSANLEGG I LAKSEFJORD

Oppdrettsanlegg. Foto: Per-Erik Schulze

☒ Naturmangfoldloven: Artsforvaltning, kapittel III.

Havbruk og smolt AS søker om tillatelse til etablering av et lakseoppdrettsanlegg i sjø og et settefiskanlegg for laks i en fjord med god naturtilstand på Vestlandet. Oppdrettsanlegget skal bruke konvensjonell teknologi med drift i åpne merder, og søker om tillatelse til å ta i bruk et område som i kommunens kystsoneplan er avsatt som egnet til oppdrettformål. Settefiskanlegget skal anlegges i elvedeltaet ved utløpet av et mindre vassdrag, og er tenkt kombinert med bygging av et kraftverk siden vannføringen uansett må reguleres. Kraftverket har sendt en egen søknad, og det antydes at de to anleggene er gjensidig avhengige av hverandre for å kunne gjennomføres på kommersielt godt grunnlag. Etablering av både smoltanlegg og kraftverk vil kreve vannmagasiner oppe i vassdraget og gjøre at minstevannføring blir endret og forsvinner i flere sidebekker med egne utløp. Hele det lille deltaområdet utfylles med steinmasser for settefiskanlegget, og bekketløpet er tenkt ført ut i rør.

Konsekvenser

I det mindre vassdraget hvor settefiskanlegget skal legges er det god oppgang av ål og sjørret. Ålen er rødlistet som kritisk truet i Norge. Det er usikkert om ålen vil kunne forsere anlegget

dersom det bygges kraftverk. Sjørret er kjent for å ha motvilje mot å forsere rør. Det er to lakseførende vassdrag med gode bestander innerst i fjorden, samt kjente gytefelt for torsk og annen villfisk innenfor søknadsområdet. Fylkesmannens miljøvernavdeling har frarådet nyetablering av konsesjoner på bakgrunn av overordnede føringer mottatt i brev fra Direktoratet for naturforvaltning, og løftet frem tidligere rømmingsepisoder og nærheten til de to laksevassdragene. Allerede i dag er det slik at det i og i nærheten av viktige gyte- og oppvekstområder for torsk ikke tillates etablering av torskoppdrettsanlegg, men det er ikke etablert noen praksis vedrørende lakseoppdrett. Det vil imidlertid kunne påregnes betydelig forurensning av førrester og punktvis utslippsepisoder med avlusingskjemikalier på villfiskens gytefelt.

Spørsmål

1. Hvilket lovverk behandles saken(e) etter, og hvem avgjør den? Hvilke vurderinger må beslutningstaker konkret gjøre med tanke på aktuelle bestemmelser i naturmangfoldloven?
2. Naturvernforbundets lokallag har i media protestert sterkt mot både tiltakene og saksgangen så langt. Spesielt er lokallaget opprørt over at de ikke har blitt anerkjent som høringspart, og over koblingen mellom kraftverkssøknad og settefiskanlegg. Hva kan Naturvernforbundet foreta seg med støtte i naturmangfoldloven?

E) TURTRASÉ OG LAVVOBASE FOR TURER I NASJONALPARK

☒ Naturmangfoldloven: Områdevern, kapittel V.

Forvaltningsmyndigheten har mottatt en søknad fra Fjelltur AS om ulike tiltak i Lierne nasjonalpark. I søknaden er det vist til at naturbasert turisme i store verneområder er et satsingsområde for regjeringen. Guiding av turgrupper vil bli ledet av en person som er godt kjent med dyrelivet i området og tidligere har drevet guiding i en annen nasjonalpark.

Det søkes om guidede fotturer om sommeren med turgrupper på anslagsvis 10–15 stk etter en angitt trasé. I tillegg søkes det om tillatelse til turer med 3-5 hundespenn på vinterstid. Eterspørsmål vil avgjøre antall turer. Det søkes om å sette opp to lavvoer som kan stå slik at de kan anvendes til overnatting både sommer og vinter. Lavvoene er foreslått plassert i utkanten av ei stor myr som er et viktig hekkeområde for fugl. Fuglekikking er en meget populær attraksjon og et viktig element i turopplevelsen for deltakerne. Det foreslås å bygge en gangbru over en bekk på veg til lavvoplassen på grunn av at det til tider er stor vannføring i bekken/elva. Fjelltur AS og flere andre reiselivsaktører har løse planer om å sette opp hytter med kjøreadkomst cirka én kilometer utenfor verneområdet. I kommuneplanen er dette området regulert til LNFR- område. Dette skal være utgangspunkt for turer.

Konsekvenser

Dobbeltbekkasin, som er en rødlisteart i kategori ”nær truet”, er observert i området. Forvaltningsmyndigheten er svært usikker på om lavvoene kan få betydning for fuglelivet. Det foreslåtte stedet for lavvo og brua ligger også forholdsvis nært et fjellrevhi og det er usikkert om ferdsel i området vil påvirke fjellreven. Bestanden av fjellrev er kritisk truet, jfr rødlista. Alternativ plassering lenger nedstrøms vil medføre store ekstraomkostninger på grunn av lengre bruspenn.

Like innenfor vernegrensa der det er tenkt å anlegge hytter er det registrert både et kongeørnreir og et fjellrevhi. Kongeørn er karakterisert som ”nær truet” i rødlista.

Spørsmål

1. Hvilke bestemmelser i verneforskriften for nasjonalparken og naturmangfoldloven (NML) vil det være aktuelt å vurdere ved behandling av de ulike delene av søknaden. Og hvilke virkemidler i PBL og NML kan anvendes for å regulere/styre bygging i randsonen til nasjonalparken?
2. Hvilke vilkår kan det være aktuelt å stille dersom det gis tillatelse?
3. Hvis lokallaget skulle uttale seg om saken, hva er viktige momenter?

Foto: Øystein Engen

F) BRUK AV HELIKOPTER OG SJØFLY VED FUGLERESERVAT

☒ **Naturmangfoldloven: Områdevern, kapittel V.**

Det er de siste tre-fire årene kommet inn jevnlig klager på økt og hyppig ferdsel med sjøfly og helikopter nær sjøfuglreservatene mellom Jomfruland og Skåtøy i Kragerø, Telemark. I ett område er det i sesongen fra mai til august ofte observert over ti landinger eller avganger daglig, spesielt i helgene. Fuglene i reservatet blir skremt opp ved hver gang. Trafikken skjer midt i ett tett nettverk av holmer og skjær hvor flere er sjøfuglreservat. Ofte flys det en lav overflyving for å vinke til de hjemme før flyet drar bort. Det er hekkende fugl på stort sett alle holmene også utenfor reservatet, og hele området blir brukt av fuglene i hekkesesongen til fødeinntak. Kommunen har til nå ikke gitt noen anvisninger for trafikken, men har nå på høring en ny havne- og farvannsforskrift der det er foreslått at landing og take-off skal skje mer enn 100 meter fra land.

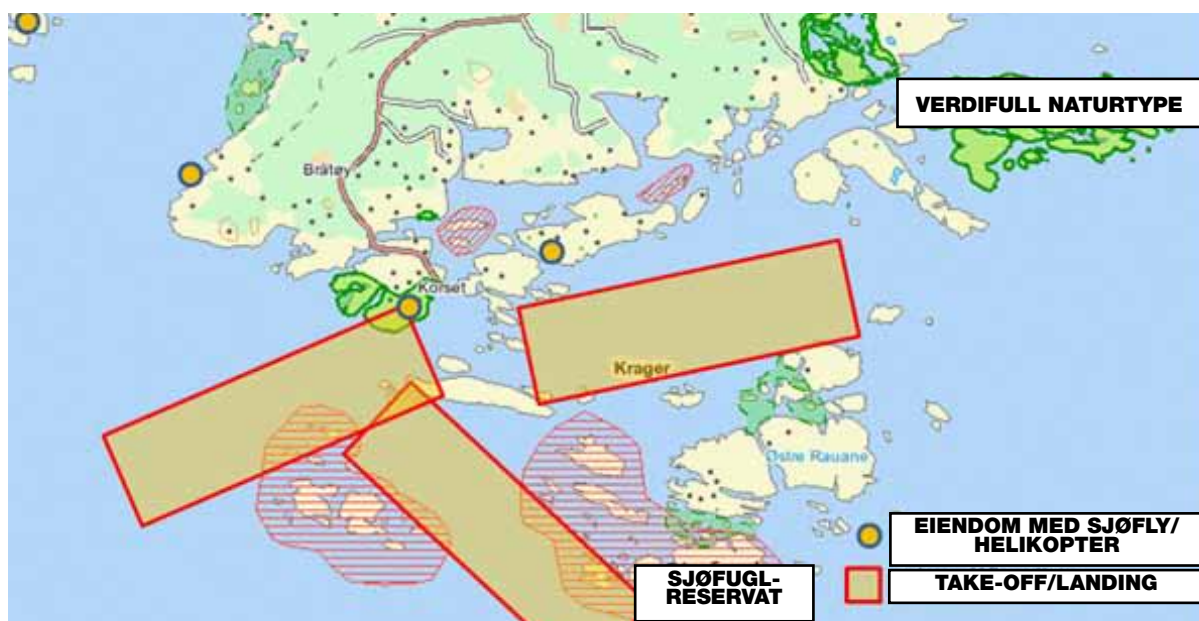
Konsekvenser

Sjøfuglområdene er vernet som henholdsvis biotopvernområde og naturreservat. Det antatt mest konfliktfylte trafikkområdet for take-off er

avmerket på vedlagte kartskisse. Sjøflyene lager mest støy ved fartsøkning for take-off. Det er viktig å huske at også luftrommet over holmene har trafikk, men høyden er noe vanskelig å anslå selv om den oppleves av klager som svært lav. Det eksisterer fire sjøfuglreservat innenfor en radius på et par hundre meter fra take-off området. I reservatene er det gjennomført årlige tellinger av ornitologisk forening. Områdene er regnet som viktig hekkelokalitet for makrellterne og annen sjøfugl, spesielt måker. Flere av sjøfuglene i Telemark har en jevnt negativ bestandsutvikling.

Spørsmål

1. Hvilke lovverk regulerer sjøfuglreservatene og ferdsel rundt dem?
2. Hvilke deler av naturmangfoldsloven må kommunen ta hensyn til ved behandlingen av sin nye havneforskrift?
3. Kan du finne informasjon på internett om erfaringer fra liknende saker? Hvis du skulle levere høringsuttalelse i saken, hva er viktige momenter?

G) UTFYLLING OG BYGGING I OMRÅDE I STRANDSONEN

Utfylling i trekkfuglernes rike. Foto: Thorleif Jakobsen

☒ Naturmangfoldloven: Utvalgte naturtyper, kapittel VI.

Skipsverftstomta Utvikling AS søker en kystkommune om reguleringsgodkjennelse for en større utbyggingsplan som omfatter et bygningskompleks med både flytebryggeanlegg, boliger, fritidsleiligheter, næringseiendom inkludert hotell og sjønær småindustri. Utgangspunktet er at det lokale skipsverftet er nedlagt og denne tomte og kaianlegg skal brukes, men i tillegg er halvparten av utbyggingen på cirka én kvadratkilometer tenkt gjennomført på en utfylling i sjøen i et gruntvannsområde. Det er allerede gjort en utredning av forurensning i sjøbunnen der det ble påvist overkonsentrasjoner av TBT, PCB og tungmetaller. Det er gitt en generell forhåndsuttalelse fra Fylkesmannen om at mudre- og dumpetillatelse kan gis for vanlig masseutfylling som tenkt forutsatt kommunal godkjennelse av reguleringsplan, men på visse vilkår for å visuelt overvåke og avbøte med siltskjørt eventuell oppvirling av forurensete masser.

Konsekvenser

Innerst i området ligger en rik bløtbunnsstrand som av den lokale fugleforeninga regnes som viktig fødeområde for vade- og sjøfugl. Den er ikke registrert i Naturbase. Naturbase viser imidlertid at en ålegresseng klassifisert som

svært viktig, av nasjonal verdi, ligger midt i utfyllingsområdet. Ålegress er beskyttet etter Bernkonvensjonen, og en egen kategori i det offisielle norske klassifiseringssystemet for naturtyper i Norge, og regnes både i Norge og internasjonalt som svært viktig oppvekstområde for blant annet rødlistet torsk og ål, samt sjøørrett. Det kan også muligens forekomme dvergålegress i området men dette er ikke kartlagt. Dvergålegress er på rødlista som sterkt truet, og er under vurdering for å bli en prioritert art. Det kan ellers være sjeldne strandplanter i området.

Spørsmål

1. Hvilke kapitler og bestemmelser i naturmangfoldloven er relevant som rettsgrunnlag her? Hvilke andre virkemidler (lovverk og annet) enn naturmangfoldloven kan være aktuelle? Hvilke(t) virkemiddel egner seg best?
2. Hva er kommunens handlingsrom etter naturmangfoldloven per i dag i denne saken?
3. Hva er kommunens handlingsrom etter naturmangfoldloven i denne saken dersom noen av naturtypene blir utvalgt. Hva er da vurderings tema ved prosess om inngrep i naturtypen?
4. Kan du finne informasjon på internett om erfaringer fra liknende saker? Hvis du skulle levere høringsuttalelse i saken, hva er viktige momenter?

Svartorsumpskog, Horten. Foto: Per-Erik Schulze

H) BOLIGER OG FRILUFTSLIV VED UTVALGTE NATURTYPER

☒ **Naturmangfoldloven: Utvalgte naturtyper, kapittel VI.**

En kommune lurer på hvordan verdifulle naturtyper best kan ivaretas ved behandling av en større reguleringsplan som skal legge til rette både for nye boliger, friluftsliv og naturverdier.

Sørlands Utvikling AS har fremsatt forslag til reguleringsplan for Benestadsfeltet ved Kristiansand. Dette i samarbeid med de private grunneierne i området som i lengre tid har presset på for utbygning av området. Det ligger kant i kant med Sørlandsparken- et av Norges største handelssentre på cirka 1500 dekar, og som ligger gunstig ifht transportlinjer i Agder-regionen. I reguleringsplanen foreslås det bygging av ca 2000 boenheter på 1200 dekar. Det foreslås også turveier og å bygge en gangbro over Drangsvann brakkvannspoll og inn i et område med veldokumenterte viktige naturtyper: rik edelløvsog, naturbeitemark, gammel fattig edelløvsog og rik sumpskog med svartor. I kjerneområdet for naturverdiene har de to grunneierne tilbudt areal for frivillig vern og det er meldt oppstart

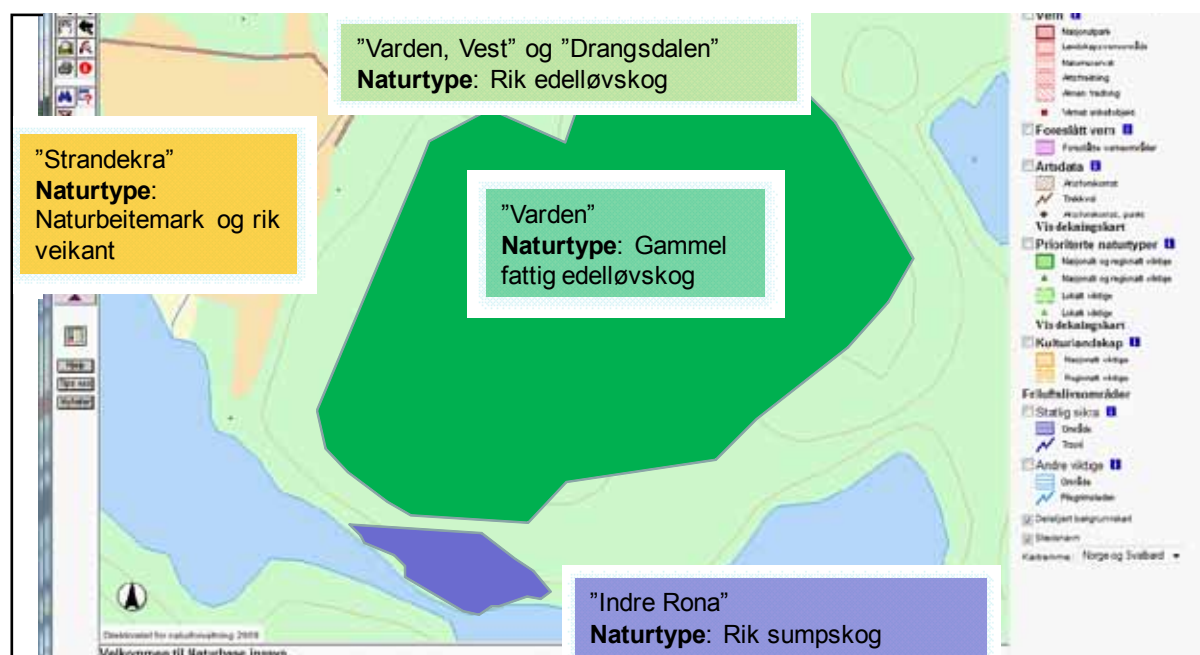
for denne verneprosessen. Kommunen har også anledning til å velge ut naturtyper i egen kommune og oppnår samme rettsvirkning (§ 53) som om naturtypene hadde blitt utvalgt av staten.

Konsekvenser

Åpenbare trusler mot naturtypene er direkte fysiske inngrep med utforming av gangveiene og bru, og økt tråkk og ferdsel i området som kan skade eventuelle sårbare arter og naturtyper. Det kan også skje endringer i avrenning og vannbalanse.

Spørsmål

1. Hvilke kapitler og bestemmelser i naturmangfoldloven er relevant som rettsgrunnlag her? Hvilke andre virkemidler (lovverk og annet) enn naturmangfoldloven kan være aktuelle? Hvilke(t) virkemiddel egner seg best?
2. Hva er kommunens handlingsrom etter naturmangfoldloven per i dag i denne saken?
3. Hva er kommunens handlingsrom etter naturmangfoldloven i denne saken dersom noen av naturtypene blir utvalgt. Hva er da vurderings-tema ved prosess om inngrep i naturtypen?

**Norges
Naturvernforbund**
Friends of the Earth Norway

